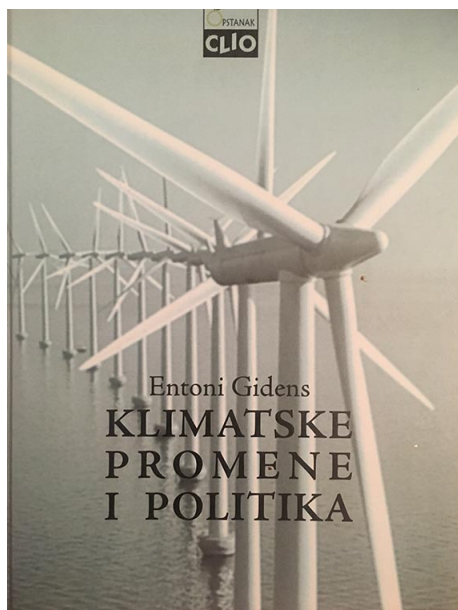

PRIKAZ KNJIGE ENTONI GIDENSA „KLIMATSKE PROMENE I POLITIKA“

Marina Filipović

Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti

Klimatske promene i politika; Entoni Gidens;
CLIO, Beograd, 2010, 303 str.

Originalno delo jednog od najpoznatijih modernih sociologa današnjice Entoni Gidensa, pod nazivom *Klimatske promene i politika*, predstavlja nezaobilazno štivo kako za akademsku zajednicu, tako i za kreatore političkih odluka. Autor je na svojevrsan način izvršio sublimaciju postojećih naučnih i tehnoloških saznanja i izneo mnoštvo ideja i predloga za rešavanje oprečnih političkih stavova u vezi problema koji nastaju kao posledica globalnog zagrevanja i klimatskih promena. Na samom početku Gidens ističe dve vrlo važne činjenice: da se klimatske promene umnogome razlikuju od ostalih problema sa kojima se čovečanstvo suočava; i da bi eventualne posledice po život na zemlji mogle biti katastrofalne ukoliko dopustimo da se one i dalje nekontrolisano odvijaju.

Gidens upozorava da opasnosti koje globalno zagrevanje donosi nisu neposredne, vidljive i opipljive u svakodnevnom životu, i da se može dogoditi da će veliki broj ljudi mirno sedeti u pogledu njih i ništa konkretno ne preduzimati. Kako bi opisao prethodno navedeni problem, autor je upotrebio, danas već naširoko poznat termin, „Gidensov paradoks“. Autor u tom smislu jasno ističe da, iako analize javnog mnjenja pokazuju da većina ljudi smatra da je globalno zagrevanje velika opasnost, samo mali broj je onih koji bi bili spremni da radi toga znatnije promene svoj način života. Međutim, pozitivno je što Gidens ne osporava da je u poslednjih nekoliko godina učinjen veoma značajan korak i da je povećan nivo svesti kod većine političkih lidera o rizicima koje klimatske promene donose, kao i potrebe da se na njih reaguje. Autor toj tematici pridaje poseban značaj, stoga je i veliki deo svoje knjige posvetio upravo politici u vezi s klimatskim promenama u industrijskim zemljama. Naime, neosporna je činjenica da su industrijske zemlje najveći emiteri štetnih gasova koji doprinose promeni klimatskih obrazaca, i da kao takve moraju preuzeti najveću odgovornost za kontrolisanje emisije tih gasova u bliskoj budućnosti. Prepoznajući svakako neosporan značaj ovih subjekata, pored toga, autor ističe da bi države trebalo da sarađuju s nizom drugih ustanova i tela, kao i sa drugim zemljama i me-

đunarodnim organizacijama ukoliko žele da budu efikasne, Posebno izdvojivši zeleni pokret, za koji jasno konstatuje da već godinama vrši najveći uticaj na ekološku politiku, a da se „biti zelen“ danas javlja kao sinonim nastojanja da se klimatske promene ograniče. Pozitivno je videti, da nasuprot uobičajenom mišljenju toga vremena, Gidens ukazuje da treba biti prilično oprezan prilikom upotrebe izraza „zelen“, i da stavovi zelenih ne doprinose mnogo ostvarivanju cilja da briga o očuvanju životne sredine postane deo utemeljenih političkih institucija, i da bi u političkoj filozofiji zelenih trebalo doći do razdvajanja onog što je vredno od onog što nije. Zapravo, Gidens osporava jedno od ključnih ideja zelenog pokreta – načelo predostrožnosti „Ne mešaj se u stvari prirode“ i ideju da nastojanjima za smanjenjem klimatskih promena pokušavamo da „spasemo našu planetu“ koja će, kako kaže Gidens, opstati šta god mi radili. Prema Gidensu, cilj nam je da očuvamo pristojan život ljudskih bića na planeti, i ako je moguće da ga poboljšamo.

Celokupna politika u pogledu klimatskih promena odnosi se na upravljanje rizicima, o kojima se govori na gotovo svakoj stranici Gidensove knjige. Gidens ističe da je za rešavanje problema globalnog zagrevanja neophodan dugoročan politički pristup i da se mora primeniti neka vrsta planiranja unapred. Međutim, polemiku o politici klimatskih promena autor smešta u širi tematski okvir koji, pored rizika i opasnosti obuhvata i pitanja zaštite životne sredine, međunarodnih pregovora, tržišta emisijama gasova, tehnologije, civilnog društva, obnovljivih izvora energija, geopolitike u vezi s klimatskim promenama i odnosa razvijenih i nerazvijenih zemalja.

Stoga je Gidens već u prvom delu knjige, o klimatskim promenama, rizicima i opasnostima, ukazao da sam pristup rizicima i neizvesnosti oko globalnog zagrevanja može biti dvostruk. Autor je naveo na stavove skeptika i njihove tvrdnje da se u pogledu rizika preteruje, i da se u javnosti vrši kampanja ogromnih razmera, koja ima za cilj da nas ubedi da je globalno zagrevanje ljudskog porekla. Među skepticima, Gidens navodi „neobičan“ skepticizam danskog autora Bjerna Lomborga. Njegovu neobičnost Gidens pronalazi u tome što Lomborg prihvata da je globalno zagrevanje stvarnost i da je posledica ljudskih aktivnosti, za razliku od drugih skeptika koji izričito tvrde da je klima u svetu uvek u stanju stalnog menjanja i da aktuelni rast temperature nije ništa novo. Lomborg spornost pronalazi u nepromišljenom rasipanju sredstava na programe ogromnih razmera za smanjenje emisija ugljen-dioksida, i da su trenutno, značajniji problemi siromaštvo u svetu, širenje sive i nuklearnog naoružanja.

Pišući o rizicima uopšte, a ne samo o globalnom zagrevanju, Gidens navodi druge autore koji tvrde da živimo u doba „strahovanja“ među kojima su ona koja se odnose na klimatske promene. Tom prilikom, Gidens ukazuje na radove Bukera i Norta, koji nagoveštavaju nastanak „novog doba predrasuda“, koji je nalik na epizode masovne panike u prošlosti, poput lova na veštice u postsrednjovekovnom periodu. Zatim ukazuje na strahovanja, koja su se gotovo sva pokazala neosnovanim, a koja su postala deo našeg svakodnevnog života, od tajanstvenih i smrtonosnih novih virusa i bakterija koji se nalaze u hrani ili kruže prirodnom sredinom, do otrovnih supstanci u našim domovima i radnim mestima, do vizije nove propasti zasnovane na strahu od globalnog zagrevanja. Iako Gidens ne izražava saglasnost sa pojedinim stavovima skeptika, on ipak naglašava da skeptici zaslužuju pažnju koja im se mora posvetiti i da je skepticizam ne samo glavni pokretač nauke, već i značajan stvaralac politike, Gidens potvrđuje da je ispravno da sve tvrdnje o klimatskim promenama i njihovim posledicama budu stalno podvrgavane kako kritičkom, tako i naučnom ispitivanju. Tako nam Gidens u narednom delu poglavlja predstavlja deo literature o propasti

sveta, gde citira autore koji ističu da civilizacijama prethodi propast kada pređu granice svoje održivosti u prirodnoj sredini. Kao fenomenalan primer za to navodi ono što se dogodilo na Uskršnjem ostrvu u Tihom okeanu, koji predstavlja najekstremniji primer uništavanja šuma u svetu. Nakon toga, Gidens navodi knjigu uglednog naučnika Martina Risa „Naš poslednji vek“, koji predviđa mogućnost da ljudski rod ne preživi dvadeset prvi vek, zbog obilja opasnosti koje nastaju kao posledica naših mnogostrukih mešanja u ono što su bile stvari prirode. Gidens smatra da nagoveštaje o sudnjem danu ne treba shvatati doslovno, već pre svega kao upozorenje šta bi moglo da krene nizbrdo ako ne pazimo i ako ne preduzimamo odgovarajuće mere. Dakle, Autor knjige, podržava odmereno i svestrano procenjivanje i suočavanje sa rizicima, a ne preneglašavanje opasnosti. Usredsređivanje na najgore scenarije, smatra Gidens, retko je, ako ikada i jeste, najbolji način suočavanja s rizicima. Prema njemu, to naprotiv može da dovede do preneglašanih reakcija koje pre onemogućavaju političko delovanje nego što mu doprinose.

U narednom poglavlju Gidens prelazi na drugi „paket“ rizika, koji su u vezi sa snabdevanjem energijom. Gidens kaže, da su oni samo na prvi pogled, sasvim drugačiji po izgledu i sadržaju od rizika koji se dovode u vezu sa klimatskim promenama. Gidens smatra, da onaj koji govori o nafti, govori i o politici, a da je rasprava o ograničenosti rezervi fosilnih goriva u svetu od velikog značaja za politiku u pogledu klimatskih promena. Kako u pogledu vrhunca proizvodnje nafte postoje isto tako velike nesuglasice kao i u pogledu globalnog zagrevanja, Gidens smatra da u tom kontekstu postoje dve veoma slične. Dok jedni smatraju da postoje dovoljne zalihe nafte i prirodnog gasa i ne prihvataju da buduće snabdevanje tim energentima treba kod nas da izazove zabrinutost, čak i uz sve viši nivo privrednog rasta u velikim zemljama u razvoju, pa i uz rastući broj stanovnika u svetu. Drugi pak smatraju da se svet brzo približava vrhuncu proizvodnje nafte i da će, možda u sasvim bliskoj budućnosti, u industrijski razvijenim zemljama i zemljama u razvoju biti neminovna prilagođavanja ogromnih razmera. U delu o skepticima, Gidens citira autore koji tvrde da ćemo se verovatno suočavati s dramatičnom energetsom krizom koja će zadesiti čitav svet i koja će periodično ugrožavati opstanak ljudske civilizacije. S druge strane, Gidens podseća da je proizvodnja električne energije veliki izvor gasova koji su odgovorni za efekat staklene bašte, i da bismo sagledali dešavanja u toj oblasti, moramo najpre da se upoznamo sa institucijama i praksom u doba kada je energija bila jeftina, jer se, prema njemu, tadašnji način razmišljanja danas čini veoma površnim. Kao osnovnu razliku između optimističnih i apokaliptičnih scenarija Gidens pronalazi samo u proceni vremena kada će promene našeg ustaljenog načina života morati da budu izvršene. Nakon toga, Gidens navodi procene preostalih zaliha fosilnih goriva i opisuje ponašanje velikih sila, među kojima su SAD, Kina, Britanija i Indija, koje nastoje da obezbede naftu, kupovinom naftnih nalazišta u različitim zemljama za sopstvenu eksploataciju.

U trećem poglavlju pod nazivom „Zeleni i posle njih“ Gidens daje pregled ključnih tema i kratak istorijski razvoj pokreta zelenih. Izraz zeleni u političkom smislu nastao je u Nemačkoj gde je zelena stranka prvi put ostvarila određen izborni uspeh, nakon čega su se „zeleni“ razvili u globalni pokret. Gidens smatra da pokret zelenih i nije pokret, i da se pre može reći o raznolikom nizu stavova, ideja i uputstava za akciju. Za njega je zelena misao poput socijalizma, posledica industrijske revolucije. Prema Gidensu, zeleni se na neki način suprotstavljaju zvaničnim institucijama vlasti, bilo u vidu glomazne vlade ili velikog biznisa. Oni osporavaju „produktivizam“ u ekonomiji i naglašavanje privrednog rasta

kao najviše ekonomske vrednosti, dok je rast koji umanjuje kvalitet život i ugrožava biosferu prema njima „neekonomičan“. Većina zelenih nema poverenja u kapitalizam i tržišta i ima prilično neprijateljski stav prema velikim korporacijama. Giden ističe da zeleni nisu protiv nauke već protiv „scijentizma“ neograničene vere u nauku, a naročito, tehnologiju. Mnogi zeleni se protive daljem privrednom rastu sa obrazloženjem da on nanosi preveliku štetu i zalažu se za „društvo bez privrednog rasta“. Gidens daje kratak pregled tri koncepta koja je razvio pokret zelenih: princip obazrivosti, održivosti i načela zagađivač plaća. Princip obazrivosti je pojam koji je u širokoj upotrebi i van zelenog pokreta, u vezi sa rizicima koje donose klimatske promene i drugim oblastima zaštite životne sredine. Njegovu suštinu Gidens sažeto izražava aforizmom „bolje je ne rizikovati, nego žaliti“. Tom prilikom, Gidens objašnjava da se načelo obazrivosti odnosi se na mogućnost štete, kao na samo jednu stranu rizika, ali da nikako ne treba zanemariti da rizik ima dve strane, od kojih je se ova druga odnosi na smelost i inovacije, „skok u nepoznato“. Zaključujući da bez rizika nema napretka, Gidens umesto principa obazrivosti, predlaže da se pri proceni rizika uvek pravi analiza troškova i koristi, i u tom smislu predlaže sopstveni princip, princip postotka. Gidens smatra da zeleni pokretne rešava neke značajne dileme, i prema njemu treba postaviti pitanje korisnosti ideja koje od njih pristižu.

Gidens piše da je za istoriju ekološke misli značajna 1972. godina, kada je objavljena jedna značajna studija organizacije Rimskog kluba, pod nazivom „Granice rasta“. Grupa autora je u navedenoj studiji iznela procene posledica koje bi eksponencijalni ekonomski rast i porast stanovništva, mogli da imaju po budućnost čovečanstva, tvrdeći da je naša civilizacija na putu da iscrpi prirodne resurse od kojih zavisi naš opstanak. Odmah nakon Granica rasta, Gidens piše i o konceptu „održivog razvoja“ u okviru kojeg, kao i kod ovog prvog, ističe da savremena industrija zabrinjavajuće brzo troši raspoložive sirovine i da to, bez uvođenja velikih promena, ne može dugo da traje. Gidens je naveo i danas najčešće citiranu definiciju Komisije za održivi razvoj (poznatije kao Brundtland komisija) prema kojoj je održivi razvoj „razvoj koji ide u pravcu zadovoljavanja potreba sadašnjih generacija, ali ne ugrožavajući mogućnost budućim generacijama da zadovolje svoje potrebe“. Gidens smatra da je uvođenje navedenog koncepta donekle doprinelo zbližavanju dve do tada neusaglasive grupe, zelenih i drugih protivnika privrednog rasta, s jedne strane, i onih koji podržavaju privredni pristup s druge strane. Međutim, Gidens dalje ističe da je to pojam koji je postao toliko popularan da se danas koristi gotovo svuda i prisutan je u hiljadama knjiga, članaka i govora. Razloge popularnosti koncepta održivog razvoja, Gidens pronalazi, u njegovom „umirujućem“ svojstvu, ali i suštinskoj nejasnoći koja je u sprezi sa sastavom „imati i jare i pare“. Gidens dalje piše kako su mnogi zapazili protivrečnost značenja između dva osnovna izraza koncepta, „održivost“ i „razvoj“. Prema Gidensu održivost podrazumeva „kontinuitet i ravnotežu“, dok razvoj podrazumeva „dynamizam i promene“, i dok vlade i kompanije prednost daju razvoju, ekolozi se bave aspektima održivosti. Upravo zbog nedovoljne određenosti pojma i uverenja pisca ovog dela da „održivi razvoj“ više predstavlja „parolu“ nego analitički pojam, Gidens je nastojao da ga u knjizi *Klimatske promene i politika* izbegava. Prema Gidensu razvoj predstavlja akumulaciju bogatstva obično merenog na osnovu BDP-a. Nakon toga, Gidens navodi i kritičare BDP-a kao pokazatelja blagostanja, među kojima su Đon Talbert i Kliford Kob, kojima se pripisuje autorstvo Pravog pokazatelja napretka (PPN). Uveden 1995. godine PPN, polazi od sličnih kriterijuma lične potrošnje kao i BDP, ali uzima u obzir činioce po-

put raspodele dohotka, vrednosti dobrovoljnog rada i rada u domaćinstvima, kriminala i zagađivanja životne sredine. Gidens, zatim, opisuje i treći koncept koji je razvijen od strane pokreta zelenih, poznat kao „zagađivač plaća“. Prema njemu, ovaj koncept je „zamisao“ koja se lakše prihvata od drugih, pre svega jer podrazumeva da onaj ko izaziva zagađenje životne sredine, emisijom štetnih gasova, treba da izvrši nadoknadu srazmernu nanetoj šteti. To je logika na kojoj se temelje porezi u vezi sa klimatskim promenama i tržišta emisija gasova. Gidens, posebno ističe klauzulu da zemlje koje su do sada najviše doprinele emisiji gasova koji stvaraju efekat staklene bašte sada moraju tu emisiju najviše da smanje. Gidens opravdano zaključuje da je ovu zamisao teško sprovesti u delo u praksi. Kao razloge za to, Gidens postavlja logično pitanje: „Gde počinje odgovornost za zagađivanje životne sredine, a gde se završava“? No, i pored ograničenja koja svakako možemo pripisati načelu „zagađivač plaća“, Gidens zaključuje da, ono „ipak“ pomaže da klimatske promene uđu u oblast ortodoksne politike, dok bi načelo obazrivosti i koncept održivog razvoja trebalo da zanemarimo.

Kada je reč o politici u vezi s klimatskim promenama, Gidens iznosi ideje, koje je zatim tematizovao u svim narednim poglavljima knjige, a koje predstavljaju okvir za institucionalizaciju politike u vezi sa klimatskim promenama. Prva ideja o „državi garantu“ podrazumeva da država preuzima odgovornost za ostvarivanje opštih ciljeva i da je ona garant njihove transparentnosti i prihvatljivosti. Duga je „političko približavanje“, koja podrazumeva nivo pozitivnog preklapanja mera za ublažavanje klimatskih promena sa ostalim oblastima javne politike, i to na način da se one međusobno podstiču. Zatim, objašnjava ideju „ekonomskog približavanja“ koja se odnosi na preklapanje niskouglednih tehnologija, oblika poslovanja, načina života i privredne konkurentnosti. Gidens je tom prilikom izjednačava sa idejom ekološke modernizacije, koja prema njemu predstavlja partnerstvo u okviru kojeg vlade, kompanije, umereni zaštitnici životne sredine i naučnici saraduju na prilagođavanju kapitalističke političke ekonomije ekološki prihvatljivim stavovima. Sledeća ideja „Stavljanje u prvi plan“ proističe iz potrebe da globalno zagrevanje treba da bude u središtu naših misli, i da je neophodna upotreba raznih političkih mera kojima globalno zagrevanje možemo držati na istaknutom mestu u političkim dešavanjima. Radi potrebe postavljanja pozitivnih ciljeva, Gidensova peta ideja dobija naziv „Pozitivni aspekti klimatskih promena, koja podrazumeva dugoročno razmišljanje i davanje prioriteta trajnosti u odnosu na kratkotrajno razmišljanje. U okviru šeste ideje, pod nazivom „Prevazilaženje političkih razlika“ Gidens ističe da pitanje o klimatskim promenama u velikoj meri prevazilazi stranačku politiku, i da reagovanje na ovaj problem ne sme da odaje utisak odnosa leve i desnice. Zatim sledi načelo „Srazmernosti“, u kojem autor govori o tome da nijedno delanje ili ne delanje nije bez rizika, i da uvek u određivanju politike treba imati u vidu ravnotežu rizika i mogućnosti. Ideja „Imperativ razvoja“ podrazumeva da se siromašnim zemljama mora priznati pravo na privredni razvoj, čak i ako taj proces podrazumeva znatno povećanje emisije gasova staklene bašte. Kada je reč o problemima u bogatim zemljama, koji prema Gidensu nastaju usled „Prekomernog razvoja“ i obilja, rešenje se pronalazi u približavanju opšte politike i politike u pogledu klimatskih promena. Kao poslednju ideju za institucionalizovanje politike klimatskih promena Gidens navodi „proaktivno prilagođavanje“. Zaključujući da će do klimatskih promena doći bez obzira na naše sadašnje i buduće delanje, i da se uporedo sa nastojanjima na njihovom ublažavanju, mora razraditi i politika prilagođavanja. Tom prilikom, Gidens sa pravom i vrlo mudro za-

ključuje da se prilikom debate i tematike o procenama rizika treba unapred i što je moguće bolje pripremiti i svoje akcije usklađivati s novim i pouzdanijim informacijama.

U četvrtom poglavlju pod nazivom „Šta je do sada urađeno“ Gidens daje pregled rezultata u smanjenju emisija gasova staklene bašte kod razvijenih i nerazvijenih zemalja, odnosno demokratskih i nedemokratskih. Pri tome, Gidens daje prednost demokratskim zemljama, uz obrazloženje da one podstiču razvoj nauke, na kome se temelji naša svest o problemima koje izaziva globalno zagrevanje, zatim piše da one omogućavaju angažman društvenih pokreta, ekoloških grupa za pritisak, kao i nevladinih organizacija. Prema Gidensu, u nedemokratskim zemljama postoji jaka kontrola građanskih organizacija, uključujući registraciju članstva i nadzor njihovih aktivnosti, uz pravo zabrane njihovog rada u slučaju da se suprotstavljaju stavovima vlasti. Gidens daje pregled aktivnosti razvijenih zemalja u cilju smanjenja nivoa emisije štetnih gasova, navodeći pozitivne primere Švedske, Nemačke, Norveške, Finske, Švajcarske, Islanda, Velike Britanije i Kostarike kao zemalja koje su u tom pravcu najviše učinile. Za navedene primere Gidens kaže da su najboljem slučaju okviri, izdvajajući pri tom Veliku Britaniju, kao poseban, ili ti kako Gidens piše, „karakterističan primer“. Na samom kraju Gidens zaključuje da svaka zemlja sledi svoj put, samo su im suštinski problemi zajednički.

U okviru petog poglavlja Gidens naglašava koje su to ključne tvrdnje u njegovoj knjizi. Kao prvu izdvaja da su industrijske zemlje te koje moraju biti predvodnici u rešavanju problema izazvanih klimatskim promenama i da će uspešnost tih nastojanja u velikoj meri zavisiti od njihovih vlada i državnih aparata. Zatim, da sve što se može učiniti posredstvom države zavisi od obezbeđenja široke podrške građana u procesu korišćenja demokratskih prava i sloboda. Takođe, da bi država bila uspešna u ostvarivanju ciljeva u vezi s klimatskim promenama, ona mora da saraduje s raznim grupama, i svakako, s javnošću. Kada je reč o liberalnom stavu o pravima i obavezama pojedinaca, Gidens nedvosmisleno ističe da svako ima pravo da vodi život po sopstvenom nahođenju ako time ne nanosi štetu drugima.

U sedmom poglavlju „Politika prilagođavanja“ Gidens opisuje suštinu izraza „prilagođavanje“, gde kaže da je pogrešno zaključivanje da se pod njim podrazumeva samo reagovanje na posledice promena onda kada do njih dođe, već da do prilagođavanja mora u najvećoj meri da dođe unapred i da mora biti preventivnog karaktera. Problematizujući pitanja prilagođavanja klimatskim promenama Gidens ističe da je bitno odrediti smernice za aktivnosti prilagođavanja jer one mogu biti od pomoći u određivanju i usmeravanju mera koje preduzimamo. Tom prilikom, Gidens naglašava razlike između naknadnog prilagođavanja i prilagođavanja mogućim budućim dešavanjima. Prilagođavanje mogućim budućim dešavanjima Gidens naziva proaktivnim prilagođavanjem, za koje smatra da bi trebalo da bude u središtu svih naših razmišljanja o prilagođavanju. Prema njemu, prvi zadatak u okviru politike prilagođavanja za svaku državu jeste da načini detaljan pregled ranjivih mesta, na lokalnom i nacionalnom nivou. Nakon toga Gidens daje široku lepezu mogućih adaptacija, navodeći kao primere prilagođavanja i nivou čitave Evrope, na poplave u Velikoj Britaniji, i na samom kraju prilagođavanje zemalja u razvoju.

Nakon toga, Gidens problematizuje pitanja teškoća i prepreka koje se pojavljuju u prihvatanju međunarodnih sporazuma usmerenih na smanjenje emisije štetnih gasova. Kao primer navodi sporazum iz Kjota koji je prihvaćen „tek 2005. godine“ i činjenicu da većina zemalja nije žurila sa ostvarivanjem „čak“ i najskromnijih ciljeva, pa ga Gidens u velikoj meri proglašava odbačenim i „nerealnim“. Gidens nedvosmisleno i jasno navodi da su svi

vidovi politike u pogledu klimatskih promena bili pod uticajem političkih interesa. Kao poseban primer navodi stvaranje tržišta emisija gasova kojima bi se ograničavalo zagađivanje životne sredine. Iako u jednom delu Gidens priznaje da i „pored nedostataka“, plan „tržišta emisija gasova“ u praksi dovodi do smanjenja emisija, i to uz mnogo manje ukupne troškove nego što su to tvrdili predstavnici industrija koji su mu se suprotstavili. Naime, preliminarni plan za moguće međunarodno tržište emisija gasova napravljen je u Kjotu, gde dogovoreno da industrijske zemlje mogu jedna drugoj da prodaju „jedinice smanjenja emisije gasova“, a mogu i da njima trguju sa zemljama u razvoju i da se to uzme u obzir u pogledu njihovih kvota za smanjenje emisije.

U poslednjem poglavlju kome daje naziv „Geopolitika u vezi s klimatskim promenama“ Gidens problematizuje različite aspekte odnosa između aktera na svetskoj političkoj sceni, gledano kroz prizmu klimatskih promena i energetske sigurnosti. Tom prilikom, Gidens piše da reagovanje na klimatske promene samo po sebi doprinosi međunarodnoj saradnji. Međutim, Gidens podvlači da problemi koje klimatske promene izazivaju, naročito sa sve prisutnijom nestašicom energije, mogu da poprime vojni karakter i da predstavljaju bezbednosne rizike. Sve bi to, prema autoru, moglo da ima i za posledicu stalno pogoršavanje međunarodne saradnje, u okviru koje se bezbednost sve više smatra elementom razdvajanja. Zaključujući da ono što bi trebalo da bude glavni cilj smanjenja emisija gasova moglo bi da bude žrtvovano konkurentskoj borbi za resurse i da tako dovede do još veće napetosti i podela. Dok bi, s druge strane, lideri pojedinih zemalja ili grupa zemalja mogli da klimatske promene zloupotrebe u ostvarivanju sopstvenih uskih ciljeva.

Govoreći o „iluzornoj svetskoj zajednici“ Gidens naglašava da su u vreme kada je svetu potrebno efikasnije rukovođenje međunarodne institucije postale slabije nego što su bile u proteklom periodu. Kada je reč međunarodnim institucijama, Gidens izdvaja Ujedinjene nacije, kojima dodeljuje ključnu ulogu u borbi protiv klimatskih promena, naročito posredstvom Međuvladinog panela o klimatskim promenama koji preko svojih izveštaja vrši snažan uticaj na jačanje međunarodnog angažovanja u vezi sa globalnim zagrevanjem. Međutim, kada je reč o klimatskim promenama i energetske sigurnosti Gidens ipak konstatuje da je „budućnost sveta u rukama SAD i Kine“, koje treba da rade na udruživanju svojih aktivnosti.

Na samom kraju knjige *Klimatske promene i politika*, autor postavlja jasno pitanje: „Šta nam predstoji: novo mračno doba, novo doba prosvete ili možda zbunjujuća mešavina oba ta doba?“ Nakon čeka se brzo opredeljuje za ovu treću mogućnost, dodeljujući joj epitet najverovatnija. Zaključujući da moramo gajiti nadu da će na toj vagi prevagnuti strana doba prosvete, što nam daje tračak nade da se naši snovi neće pretvoriti u katastrofe i košmare, o kojima je pisao u uvodnom delu knjige.